

Piotr Wojciech Kotlarz

Historia polskiej dramaturgii

Polityczne, gospodarcze i społeczne
aspekty rozwoju dramaturgii polskiej

e-bookowo.pl
wydawnictwo internetowe

Piotr Wojciech Kotlarz

Historia polskiej dramaturgii

**Polityczne, gospodarcze i społeczne aspekty
rozwoju dramaturgii polskiej**

© Copyright by
Piotr Wojciech Kotlarz & e-bookowo
Grafika na okładce: Czesław Kabala
Projekt okładki:
Czesław Kabala

ISBN 978-83-7859-687-5

Wydawca: Wydawnictwo internetowe e-bookowo
www.e-bookowo.pl
Kontakt: wydawnictwo@e-bookowo.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone.
Kopiowanie, rozpowszechnianie części lub całości
bez zgody wydawcy zabronione
Wydanie I 2016

Spis treści

Wstęp	6
Rozdział I	10
<i>Okres piastowski</i>	10
<i>Początki dramatu liturgicznego</i>	16
<i>Misterium</i>	21
<i>Moralitet</i>	28
<i>Widowiska parateatralne</i>	30
Rozdział II	34
<i>Polska Jagiellonów</i>	34
<i>Początki Renesansu w Polsce</i>	44
<i>Moralitet w polskim renesansie</i>	50
<i>Dialogi XVI i pierwszej połowy XVII wieku</i>	58
Rozdział III	67
<i>Epoka królów elekcyjnych</i>	67
<i>Pełny Renesans</i>	68
<i>Barok</i>	84
<i>Oświecenie</i>	130
<i>Drama mieszczańska</i>	171
Rozdział IV	178
<i>Rozbiory</i>	178
<i>Romantyzm</i>	193
<i>Epoka czy konwencja?</i>	244
<i>Aleksander Fedro</i>	246
<i>Józef Korzeniowski</i>	255
<i>Pozytywizm</i>	259

<i>Dramaty historyczne</i>	296
<i>„Dramat ludowy” pod koniec XIX i na początku XX wieku</i>	304
<i>Obok głównego nurtu</i>	310
<i>Młoda Polska</i>	314
Rozdział V	385
<i>Dwudziestolecie międzywojenne</i>	385
Rozdział VI	488
<i>Dramat i teatr polski po II wojnie światowej - PRL</i>	488
<i>Lata 1944 – 1956</i>	488
<i>Lata 1957 – 1970</i>	543
<i>Lata 1971 – 1989</i>	584
Rozdział VII	626
<i>III RP – Dramaturgia polska po roku 1989</i>	626
Zakończenie	667
Bibliografia	670

Wstęp

Prezentowana praca przedstawia dorobek polskiej twórczości literackiej w zakresie dramatu, od czasu powstania pierwszych utworów, które możemy zaliczyć do tego gatunku literackiego, aż do współczesności. Prezentując dzieje dramaturgii polskiej od jej początków aż do współczesności, starałem się zaprezentować jej rozwój możliwie wyczerpująco; mam jednak świadomość, że wielu twórców i wiele ważnych dzieł pomiąłem. Moim głównym celem była w tym wypadku jednak nie tyle sama dramaturgia, co kwestia możliwości jej rozwoju w historii Polski.

Ograniczenie pracy tylko do jednej dziedziny twórczości literackiej na pewno zubaża ogląd dorobku twórczego wielu wybitnych twórców, tym bardziej, że wielu z nich w tym gatunku literackim nie czuło się najlepiej. Nie pisałem jednak historii literatury, lecz tylko jednego z gatunków literackich – dramatu. Tego, który – moim zdaniem – potrafi nam najwięcej powiedzieć o niepokojach moralnych swoich czasów, przekazać prawdę o ludziach i ich emocjach.

Pracę tę pisałem dokonując samodzielnej analizy polskiej twórczości dramatycznej oraz korzystając z pracy historyków literatury, którzy wcześniej podejmowali działania w tym kierunku. Jest przecież rzeczą jasną, że tworząc syntezę obejmującą tak rozległe zagad-

nienie, korzystać musiałem z wielu artykułów i opracowań innych autorów. Wiele zaprezentowanych tu spostrzeżeń, moim zdaniem, trafnych ocen odnośnie do twórczości poszczególnych pisarzy czy konkretnych dzieł zapożyczyłem od innych krytyków i teoretyków literatury¹, czasami przedstawiam poglądy kontrowersyjne, w miarę możliwości przedstawiam własne stanowisko. Staralem się dotrzeć do wszystkich omawianych tu dramatów, choć – co oczywiste – niektórym z nich mogłem poświęcić niewiele uwagi. Na pewno też, nawet wspierając się przemyśleniami innych autorów – nie dostrzegłem wszystkich aspektów omawianego tematu.

Problemem, który musiałem rozstrzygnąć pisząc tę pracę, była kwestia cesur. Zdecydowałem się na przyjęcie cesur politycznych². To głównie one były dostrzegane przez współczesnych, w dziejach kultury były ponadto jednym z ważniejszych czynników wpływających na przyspieszenie postępu lub powodującymi regres. Na rozwoju kultury w dziejach Polski – podobnie zresztą jak i w hi-

¹ Zazwyczaj podaję źródło zapożyczeń informacji, bywa jednak, zwłaszcza wówczas, gdy uznałem informację lub nawet jakąś tezę za dziś już powszechną, że pomijam przypis, by odciążyć tę publikację. Wszystkie prace, z których korzystałem przy pisaniu tej książki wymieniam w bibliografii. Autorów, którzy poczują się pominięci, przepraszam i zapraszam do rozmowy, na pewno poświęcę im więcej uwagi w następnej edycji.

² Julian Krzyżanowski w *Dziejach literatury polskiej* przyjął jako cesury epoki w kulturze, ale i on pisał, że *czynnikami, który przez lat pół tysiąca rozstrzygał o losach kraju, byli jego władcy, organizujący państwo i współdziałający przy tworzeniu się średniowiecznego narodu [...] W procesie tym rolę ogromną, podobnie jak w całej feudalnej Europie odgrywał Kościół*. Por.: J. Krzyżanowski, *Dzieje literatury polskiej*, Warszawa 1969, s. 6. Dodać należy, że uwaga Krzyżanowskiego niesłusznie ograniczała się do średniowiecza. Zauważmy, że na rozwój kultury polskiej znacząco wpłynął system monarchii elekcyjnej, w wyniku którego na tronie polskim często zasiadali władcy o innym rodowodzie kulturowym. Za przyjęciem cesur politycznych, a nie cesur w oparciu o cechy epok w kulturze, przemawia też to, że twórcy w różnych okresach nie zawsze wierni byli nowej konwencji. W pierwszej połowie XIX wieku niektórzy tworzyli w konwencji romantyzmu, inni pozostawali wierni klasycyzmowi.

storii innych państw – zaważył głównie brak ciągłości państwowej i częste wojny. W ramach rozdziałów uwzględniłam epoki w kulturze oraz dominujące w nich prądy literackie. Oczywiście mam świadomość, że podziały na epoki i na konkretne kierunki (lub trendy, prądy) nie mogą być precyzyjne, jednoznaczne. Zbudowane po pewnym czasie starają się uwzględniać cechy wspólne, ale przecież granice między poszczególnymi okresami nie są aż tak wyraźne; w kolejnych okresach tworzyli artyści ulegający ideom epok poprzednich, jak zawsze pojawiali się też prekursorzy, twórcy intuicyjnie sięgający do idei przyszłości.

Pewną trudnością w uporządkowaniu materiału był fakt, że – zwłaszcza w późniejszych epokach – czas ich trwania często nie pokrywał się z czasem życia i twórczości wielu artystów. Wielu twórców poszukiwało możliwości wypowiedzi zmieniając gatunki, a nawet konwencje literackie. Żywo reagując na aktualne wydarzenia gospodarcze, społeczne oraz polityczne nie ograniczali tematów swych utworów do jednej grupy społecznej i do jednego, centralnego zagadnienia. Wzrastała też różnorodność światopoglądowa i estetyczna.

Rozwój kultury jest wynikiem gromadzenia wiedzy i doświadczeń, ogromny wpływ na nią ma też twórcze korzystanie z dorobku innych społeczeństw. Ukazując rozwój dramaturgii polskiej, starałam się umieścić ją w kontekście kultury w świecie. Przedstawiam tu też te aspekty życia politycznego, które miały wpływ na rozwój dramaturgii. Zmiany granic, systemów politycznych, czy nawet tylko władców, którzy często mieli inne zainteresowania kulturalne, decydowały o kierunku rozwoju naszej kultury. Jest rzeczą oczywistą, że wpływały na nią też wojny, powstania, rozbiory, rewolucje.

Teatr, dla którego przede wszystkim tworzone dramaty, jest sztuką odnoszącą się do szerokiej widowni, wymaga przy tym du-

zych nakładów ekonomicznych. Staralem się więc w miarę możliwości ukazać proces rozwoju dramaturgii w kontekście przemian gospodarczo-społecznych. Z punktu widzenia interesującego mnie tu zagadnienia szczególnie istotne były procesy urbanizacyjne. Dramat jest w swej istocie tworem literackim, ale najczęściej, jak wspomniałem, trafia do swego odbiorcy przez scenę, dlatego zaliczamy go też do sztuki teatru. Próby, przygotowania dekoracji i kostiumów, sale teatralne, organizacja widowni to tylko część zadań stających przed każdym, kto chce wystawić dramat. Piszząc historię dramaturgii, nie mogłem wobec tego pominąć i historii teatru, brałem jednak głównie pod uwagę to, na ile rozwój sceny determinował rozwój dramaturgii. W zasadzie pomijałem kwestie reżyserii, gry aktorskiej, ilości przedstawień i tym podobnych zagadnień należących raczej do teatrologii niż historii literatury.

Książka ta może służyć pomocą studentom polonistyki, uczniom liceów (zwłaszcza o profilu humanistycznym), myślę, że zainteresuje również każdego miłośnika literatury. Obserwując rozwój dramaturgii, możemy bowiem dostrzec, jak zmieniało się nasze społeczeństwo, jego zainteresowania, idee a nawet stosunek do wartości. Wielu autorów sztuk dążyło wręcz do tego, by nie tylko te zmiany opisywać, ale by na nie bezpośrednio wpływać. Ważną częścią tej pracy jest zamieszczona bibliografia i przypisy, które pozwolą bardziej zainteresowanym poczynić dalsze kroki w poznaniu tak wspaniałej aktywności twórczej, jaką jest dramaturgia.

Każde omówienie jest z konieczności wyborem. Jest to pierwsze (profesjonalne) wydanie tej książki. W kolejnych, jeśli czas mi na nie pozwoli, postaram się uwzględnić krytyczne uwagi czytelników. Bardzo na nie liczę i z góry za wszystkie dziękuję.

Piotr Wojciech Kotlarz

Piotr Wojciech Kotlarz (ur. 1951 w Gdańsku) studiował historię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (3 lata) i Uniwersytecie Gdańskim, który ukończył w 1976 roku. Doktorat – literaturoznawstwo na Uniwersytecie Wrocławskim (2013 rok).

Pisarz, członek Związku Literatów Polskich (obecnie wiceprezes oddziału gdańskiego) i Stowarzyszenia Dziennikarzy RP. Wydał dotąd dwa arkusze literackie: *W drodze* (1979) i *Miasto i jego pisarz* (1989), dwa zbiory opowiadań: *Gipsowe głowy* (1982) i *Odejście i inne opowiadania* (1993), dwie powieści: *Poszukiwania wśród szarości* (1985) – nagrodzona przez Gdańskie Towarzystwo Przyjaciół Sztuki i *Każda chwila* (2002), dramaty: *Trzy dramaty* (2002) i *Deszcz* (2004, wystawiony w 2010 roku, reż. Beniamin Koralewski), *Wszystko dla mas* (publikacja w WOBEK 2015) i *Imperator* (publikacja w WOBEK 2015) oraz scenariusze filmowe: *Tylko taniec* (2004, wspólnie ze Stefanem Chazbijewiczem), *Dotknięcia strun życia* (o Wieniawskim, 2009), *Znaleźć sens* (o Ślewińskim, 2010).

Autor dwóch librett i scenariuszy: *Życie za życiem* (wystawione w związku z 31 rocznicą powstania NSZZ Solidarność. Płyta z muzyką Cezarego Paszkowskiego. Przedstawienie w choreografii Anny Baranowskiej i Agnieszki Chumińskiej) oraz *Odrzucmy maski zła* (muzyka Piotr Słopecki).

Intelektualista, współautor książki pod red. profesor Marii Szyszkowskiej *Filozofia polityki w świetle literackich odniesień*

(PAN 1995) oraz współautor i pomysłodawca książki *Rozmyślania Gdańskie* (GOW 1998). W dorobku naukowym Piotra Kotlarza warto też wspomnieć o jego książce z zakresu historiozofii *Dostrzec sens dziejów* (UG 1998) oraz pierwszej w Polsce monografii dramaturgii światowej *Historia dramaturgii* (2007), monografii teatru szkolnego: *Teatr szkolny II Rzeczypospolitej* (2014)

Pedagog, przez prawie dwadzieścia lat uczył w szkołach (głównie liceach) w Gdańsku i województwie pomorskim. Autor podręcznika dla młodzieży licealnej *Sztuka dramaturgii* (2004) i współautor monografii wydanej z okazji 50-lecia Zespołu Szkół Poligraficznych.

Współwydawał i współredagował (2 lata) dwumiesięcznik „Autograf”. Wydawał i redagował też inne pisma o charakterze społeczno-politycznym. Obecnie redaktor naczelny Miesięcznika Internetowego WOBEK.

Jest aktywnym animatorem życia kulturalnego Gdańska. Był wiceprezesem KSW „ŻAK” (2 lata), prezesem Gdańskiego Stowarzyszenia Twórców i Animatorów Kultury, wiceprezesem Gdańskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuki. W 2008 roku otrzymał za działalność w dziedzinie kultury Nagrodę Prezydenta Miasta Gdańska.